

VAN TOPRAKKALE KAZI HEYETİNİN 1960 YILI KISA ÇALIŞMA RAPORU

*Prof. Dr. Afif ERZEN - Prof. Dr. Emin BİLGİÇ -
Doç. Dr. Yusuf BOYSAL - Dr. Baki ÖĞÜN*

Prof. Dr. Afif Erzen'in başkanlığında Arkeolog Dr. Yusuf Boysal, Dr. Adnan Pekman ve Dr. Bâki Öğün'den müteşekkil heyetimiz Toprakkale kazılarına ve bölgedeki Urartu merkezlerinin araştırılmasına bu yıl da devam etmiştir. 10/VII/960 tarihinde başlayan ve 9/IX/960 Cuma günü son bulan kazı ve araştırma faaliyetimiz aşağıda kısaca anlatılmaktadır.

1— *Haldi Tapınağı araştırmaları*

Tapınağın plânının tam olarak elde edilmesi için bu mevsim burada çalışmalara tekrar devam edilmiş ve binanın esas kısmına ait ölçülerin tesbit edilmesi mümkün olmuştur. Mabedin temel taşlarının altında ve ana kaya üzerinde dört köşeyi gösteren ve takriban 20 X 20 cm. ölçüsünde olan birer oyuk bulunmuş ve bunlardan ikisinin içinde birer bronz levha ele geçmiştir. Ayrıca, bu levhalardan birinin üzerinde bir gümüş ve diğerinin üzerinde de bir gümüş ve bir altın olmak üzere üç tane levhacık bulunmuştur. Gayet ince olan gümüş levhacıklar müstatil, altın safiha ise main şeklindedir. Bu temel plâkalarına ve oyuklarına göre tapınağın esas yapısının 13.80 X 13.80 m. ölçüsünde bir kare teşkil ettiği anlaşılmıştır. Tapınağın terras kısmı ile, geçen yıl burada açığa çıkan kanal üzerinde de ayrıca çalışılmıştır.

Tapınağın doğu tarafında yapılan çalışma esnasında binanın doğu temelinden takriben 4 m. kadar uzakta büyük bir tunç kalkan bulunmuştur. Üzerinde aslan ve boğa figürlerinin teşkil

ettiği firizler kenarında ise Urartu kralı Pusa III. ün kitabesi bulunan ve parçaları bir araya getirilince tamamlanabilecek olan bu eser temizlenmek üzere Ankara'ya getirilmiş ve Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Baş tanrı Hal di'nin mabedinde elde edilen ve Türkiye müzelerinde bir eşi bulunmayan bu eser büyük kıymet taşır.

II— *Açılan yeni çukurlar*

Geçen sene açılmış olan B ve C çukurlarını birleştirmek, duvar ve kerpiçlerden meydana geldiği anlaşılan büyük kitlenin mahiyetini anlamak için burada kazıya başlanmıştır. İlk C deki odanın duvarları takip edilerek iç kısmı tamamen boşaltılmış ve genişliği 2,20 m., duvarların mevcut kısmının yüksekliği 4 m. ye varan bu odanın çok kuvvetli bir yangına maruz kaldığı görülmüştür.

B çukurunun güneye doğru genişletilmesi neticesinde, kuzeyden güneye doğru uzayan bir ana duvar meydana çıkarıldı; bunun iki tarafı açılarak çeşitli odalar bulundu. Bir kısım durumları tamamen tahrip olmuş olan bu odalarda fazla küp ve mozaik parçaları ele geçti. Üzerinde iki sıra halinde üçerden altı yatak ihtiva eden büyük bir taş mozaik parçası, düşmüş renkli taş halkalarla tamamlanarak Müzeye verilmiştir. Bu eser Urartu taş mozaik sanatı hakkında tam bir fikir verecek mahiyettedir. Aynı zamanda herhangi bir müzede teşhir edilebilecek bir kıymettedir. Seramik ve diğer buluntu bakımından fakir olan bu odalar, ya zamanında tamamen boşal-

tlmışlar, yahut ta sitadel veya sarayın alt katı gibi fazla buluntu beklenmeyen bir yapı manzumesine aittirler. İlerdeki çalışmalarımızda bu husus daha da aydınlatılacaktır.

Toprakkale'nin orta kısmının batı eteğinde iskân durumunu kontrol amacıyla 2 X 8 m. ölçüsünde uzunlamasına bir çukur açtık. D adını verdiğimiz bu yerde 2,60 m. dolma topraktan sonra bariz bir yangınla kültür katı başladı ve ana kayaya kadar devam etti.

III — Geziler

Bölgedeki tetkik gezilerine heyetimiz bu mevsim de devam etmiş ve bu hususta mahalli müesseselerin yakın ilgi ve yardımlarını görmüştür. Tetkik edilen ve üzerinde durulan yerlerden aşağıda sıraladığımız Urartu kaleleri, yapıları ve buluntuları bakımından ayrı bir önem taşırlar:

Asbaşın Kalesi (Çavuştepe): Van-Hakkâri yolu üzerinde, tipik bir Urartu kalesidir. Şehir bir dağ silsilesinin uzantısını teşkil eden iki tepe ve bunlar arasındaki boyun üzerine ve takriben 700 m. kadar uzunluk gösteren bir sahada kurulmuştur. Bu kale, sur duvarlarının muntazamlığı ve işçiliğinin yüksekliği ile bilhassa dikkati çekmektedir. Satihta görülen taş ve kerpiç duvarlar ve toplanan seramiğin yüksek kalitede oluşu, buranın önemli bir şehir olduğunu göstermektedir.

Büyük Anzaf: Van'dan Özalp'e giden yolun kenarından ve 10 km. kadar uzaklıkta olan bu kale heyetimiz üyeleri tarafından ziyaret edilmiş ve kitabede zikredilen sarayın kalıntısı olabilecek taş duvar ve temel izlerine raslanmıştır.

Adilcevaz: Bir parçası Van Müzesinde bulunan boğa üzerindeki tanrı kabartmasının diğer parçalarını mahalinde görmek üzere heyet halinde Adilcevaz'a gidilmiştir. Burada, kale ve sur duvarları ile bahsedilen kabartmanın bütün parçaları görülerek, bunların çık-

tığı yer tesbit edilmiş ve burada daha başka eserlerin de bulunabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Vaktiyle Burney'in tesbit ettiği bu kabartmalı parçalardan bir tanesinin yol inşaatı için başka yere götürülmüş olduğunu gören heyetimiz, bunların biran önce Müzeye nakli hususunda tavsiyede bulunmuştur.

Patnos: Van'daki çalışmalarımızın sonlarında heyetimiz mahallin Maarif Müdürü ve müze memurlarıyla birlikte bir Ağrı seyahatı yapmıştır. Bu şehirde, Patnos'da defineciler tarafından bulunan bir arslan heykelciğinin resmi makamların eline geçmiş olduğu öğrenildi. Eser teslim alınarak Van Müzesine maledildi.

Ağrı dönüşünde Patnos'a uğriyan heyetimiz, Anzavur kalesini de görmüştür. Mimari eser bakımından zengin ve tipik bir Urartu şehri olan bu kalenin zirvesine çıktığı zaman görülen manzara şu odu:

Zirve kısmen defineciler tarafından kazılmış ve derinliğine 4-5 m. kadar inilmiştir. Kazılan bu kısımda takriben 5X5 m. ölçüsünde olan ve ayrıca giriş yeri bulunan bir oda meydana çıkarılmıştır. Yapı alt kısımda iki sıra halinde muntazam blok taşları ve bunlar üzerinde kalınlığı 4 m. ye varan kerpiç duvarları ihtiva etmektedir. Bu taşlardan dört tanesi ve ayrıca giriş yerinde iki taş 5-6 maktadır. İzahlarımızdan da anlaşıldığı gibi, defineciler buraya kadar işi adeta bir hafir gibi yürütmüşler ve fazla birşey tahrip etmemişlerdir. Fakat bundan sonraki manzara oldukça acıklıdır; şöyleki:

Bir mabet olduğunu tahmin ettiğimiz bu odanın giriş kısmının karşısındaki duvarda, kırmızı ve mavi boyalardan yapılmış çeşitli süsleri ihtiva ettiği anlaşılan duvar resimlerine ait izler görülmektedir. Şüphesiz bunlar, yapı ilk açıldığında bariz ve süs neveleri kolayca anlaşılacak durumda idiler. Fakat güneş ve yağmurun tesiri ile bu süsler sonradan

tanınmıyacak hale gelmişlerdir. Bir müte-hassıs önceden buraya müdahale edebil-seydi, bu süsler kurtulmuş olacaktı. Mem-leketimizde Urartulara ait ilk defa böyle bir eser meydana çıktığından, daha baş-langıçtan itibaren üzerinde önemle duru-larak, duvar süslerinin fotoğrafları çe-kiyse ve desenleri yapılsaydı, arkeolojiye büyük hizmet edilmiş olurdu.

Diğer taraftan bu müstesna eseri mevcut haliyle olduğu yerde muhafaza etmek de çok güçtür. Temelden itibaren iki sıra ve muntazam bloklar halinde yük-selen açık gri renkteki taşları ve buların sathına itina ile yazılmış kitabelerin ve nihayet kerpiç halinde devam eden duva-rın yüzünde, herhangi bir şekilde açıl-dıkça meydana çıkacak olan boyalı tez-yinatı, oldukları yerde maruz kalacakları tahribattan kurtarmak icabetmektedir. İçten 5×5 m. ölçüsünde olan ve büyükçe bir odaya benzeyen bu eseri kaldırıp büyük müzelerimizden birisinde teşhir et-menin çok yerinde bir iş olacağı kanaa-tindeyiz.

Yukarıda üzerinde durduğumuz tunç aslan heykelciğinin sözü geçen odada ele geçmiş olduğunu mahallinde yaptığımız soruşturmalardan ve definecilerin vermiş olduğu malûmattan öğrenmiş bulunuyo-ruz.

IV — Müze ve Van Kalesindeki çalışmalar

Müze bahçesinde yıllardan beri da-ğınık ve üstüste duran Urartu kitabeleri, kabartmaları ve bazı Selçuklu eserleri, Umum Müdürlük tarafından yeni yap-tırılmış olan sundurmanın altına taşınmış ve birbiriyle ilgili olanlar yanyana konul-mak suretiyle tanzime çalışılmıştır. Böy-lece ilim adamlarının kolaylıkla incele-meleri temin edilmiş olmakla beraber, ziyaretçiler de müzeden daha iyi bir in-tiba edinmiş olacaktırlar. Aynı zamanda eserler kar ve yağmurun tahribatından kurtulmuşlardır.

Umum Müdürlüğün bu sene vermiş olduğu tahsisatla Van Kalesinin tamir ve tanzimine başlanmıştır. Kalede acil olarak yapılması icap eden tamir, takviye ve temizlik işleri tekniker Nazım Dündar ile birlikte tesbit edildikten sonra işe baş-lanmıştır. Kale eteklerinden itibaren gi-den ve Selçuk kapısından geçen yol tak-hip edilerek eski rampalı yol bulunmuş ve tepeye kadar takip edilmiştir. Selçuk-lu kapısının yanları ve üst kısmı takviye edilerek yıkılma tehlikesi bertaraf edilmiş-tir. Ayrıca Argistis odalarına giden teh-likeli geçide demir parmaklık konulmak suretiyle ziyaretçilerin bu mühim tarihî yeri gezebilmeleri sağlanmıştır. Gelecek sene daha fazla tahsisatla Van Kalesinin tamirine devam edilmesi temenni olunur.